

Ismertetések és bírálatok.

Votják nyelvészeti irodalom.

1. T. G. AMINOFF *Votjakin äänne- ja muoto-opin luonnos*. Julkaissut YRJÖ WICHMANN. Helsingissä 1896. (Különnyomat a Suom.-Ugr. Seur Aikakausk. XIV. kötetéből).

Ezt a rövid votják nyelvtant a korán elhunyt finn nyelvtudós hagyatékából adta ki W. nagy gonddal s odaadással. A nyelvtan a *kazáni s vjatkai* nyelvjárásokkal foglalkozik s a WIEDEMANN nyelvtanai mellett is jó szolgálatot tesz, különösen rövidsége miatt. De azonkívül megvan még a maga saját külön érdeme, az t. i. hogy rövid vázlatát adja a votják hangtannak is, nem is szólva a WIEDEMANN-énál pontosabb írásmódjáról s adatairól. Csakis a hangtanból szándékozom néhány nevezetesebb adatot közölni, nevezetesen a változó hangsúly hatásairól, a mely a magyar nyelvtan munkásait is különösen érdekelheti, s különben is a finn-ugor nyelvészetnek most napi renden levő problémái közé tartozik.

A hangzóilleszkedés a magyarban s a finnben előreható, de a votjában hátraható; pl. $u > u$ lesz (u , melyet WICHMANN a *Votjakische Sprachproben*-ben u -val jelez, a svéd u -hoz hasonló hang, l. BALASSA *Phon.* 47. l.) rákövetkező i , e hatása miatt: *tu: tuiz; šu-: šuiz; šnem*. Még néhány hasonló példát említ A., de nagy kár, hogy ez a fejezet nincs kellőleg kidolgozva. A. ugyanis mellesleg egy igen fontos elvet kockáztat; szerinte t. i. a hangzóilleszkedés a finn-ugor nyelvekben csak későbbi fejlődés lehet, még pedig a hangsúly hatása okozhatta, olyformán, hogy a hangsúlyos szótagokhoz kénytelen-kelletlen alkalmazkodtak a hangsúlytalanok, tehát a mely nyelvekben a hangsúly az első szótagon van, ott az illeszkedés előreható, viszont a votjában, a hol a hangsúly az utolsó szótagon van, ott az illeszkedés hátraható. A votjában tehát nem a rag alkalmazkodik, hanem a szótó. A hangsúly illetén hatásának még több példáját találhatni.

1. A hangsúlytalan első szótag magánhangzója kieshetik, pl. *słat* só vö. *sítat*; *skat* tehén: *iskat*; *nat* nap: *ninat*; *rom* barát: *urom*.

2. Olyan szótag, mely a ragozás vagy képzés folytán hangsúlytalanná válik, szintén kieshetik, pl. *sulem* szív: iness. *submin*; *gubir* púp: *gubres* púpos.

3. Viszont az imper. sing. 2. személyében, s a tagadó ige-ragozásban, a hol a hangsúly az ige első szótagjára esik, ott a (kéttagú szó) szóvégi hangzója (*i, o*) kopik le a *vjatka*i nyelvjárásban, pl. *kut*: kaz. *kutø* fogd; *ug söt* (kaz. *soto*) nem adok.

A hangsúly hatása kétségtelen; de persze tudni kellene, hogy vajjon nem tatár hatás miatt lett-e a votjákban a mostani hangsúlyozás módja.

Még érdekesek s tanulságosak a hangtan többi fejezetei is, különösen a magánhangzók sajtáságos változásai az összetételben s a ragozásban. De természetesen mindez csak röviden s vázlatosan van tárgyalva.

WICHMANN mindenesetre köszönetet érdemel, hogy nem kimélt fáradságot ezen tanulságos kis könyv gondos kiadására.

2. YRJÖ WICHMANN *Wotjakische Sprachproben I. Lieder, Gebete u. Zaubersprüche*. Suom.-Ugr. Seur. Aikakausk. XI. Helsingissä 1893.

Igazán örvendetes dolog, hogy MUNKÁCSI becses votják gyűjteménye most a WICHMANN-éval is megszaporodott. Nagyon tanulságos ezen gyűjtemény a folklóre szempontjából, mert számos új adattal bőviti ismereteinket a votják nép költészetéről, vallásáról s szokásairól. Külömben a gyűjteményben nagyjában ugyanolyan fajtájú az anyag, mint a MUNKÁCSI-éban: különféle dalok, imádságok, ráolvasások s babonák, persze más-más tartalommal. Újak WICHMANN-nál a panaszdalok, a melyeket a menyasszony énekel, midőn az atyai háztól meg kell válnia, s a minőket PAASONEN is gyűjtött a mordvinoknál, továbbá egyéb halottas gyászénekek. Ellenben igen értékesek MUNKÁCSI gyűjteményében a mondák s mesék, a minők nincsenek W.-nál. Másrészt meg W. röviden tájékoztat a votják versmértékről, sőt néhány dalt kottára szedve is közöl. Szóval bőséges anyagot találna a folklorista ezen kötetekben, s nagyon kívánatos volna, hogy ne csak a nyelvész érdeklődjék irántuk.

Mi persze csak miut nyelvészek örvendünk nekik. S e tekintetben is bőséges gyarapodást hoztak W. gyűjtései. Ugyanis MUNKÁCSI gyűjteményeiből megismerkedtünk a *kazáni*, *szarapuli*, *éjszaki malmi*si s részben a *jelabugai* nyelvjárással. W. egész más nyelvjárásokat szemelt ki, nevezetesen a *malmi*š-*ursumi*-t (déli malmišit, mely különbözik az éjszakitól) s a *glazovit*, a melyből M. csak egy pár imádságot s egy kis daltöredéket kaphatott, de már PERVUCHIN is adott ki egy gyűjteményt (vö. NyK. 21 : 220.). Szép számmal gyűjtött még W. a *jelabugai* nyelvjárásból, végre járt s gyűjtött a *besserman*-oknál, a kik szintén a *glazovi* kerü-

letben laknak s állítólag valamiféle tatár ivadékok. Nyelvük nem is igen különbözik a glazovi nyelvjárástól. Végre megemlítendő még, hogy WICHMANNnak sikerült egy votják-orosz s orosz-votják szótárt is megszereznie, melyet egy kazáni tanfelügyelő, VLADISLAV ISLENTJEV, szerkesztett. A szótár első felében 5000 szó van; a másodikban pedig 15,000.

Ezen különböző nyelvjárások általános jellemzésére, W. azt állítja, hogy a *glazovi* s *kazáni* nyelvjárások annyira eltérők, hogy az emberek csak nagyon nehezen érthetik meg egymást. Úgy látszik, legkivált azért, mert a kazáni s a többi nyelvjárásban igen sok a tatár jövevényszó, viszont a glazoviban az orosz a túlnyomó; de egyébként is, mondja W. leginkább a szókincsben mutatkozik az eltérés.

Nem vállalkozhatom arra, hogy ezen rövid ismertetés keretében részletesebben megvilágítsam az egyes nyelvjárások eltéréseit. Mielőtt azonban néhány jellemző különbséget kiemelnék, meg akarom jegyezni, hogy a különbség hangtanilag nem olyan nagy, mint a hogy az ember gondolná első pillanatra, összehasonlítván MUNKÁCSI s WICHMANN kiadványait. Ugyanis a finnek most újabban a mienkétől sokszor egészen különböző betűket használnak, a miből csak zürzavar támadhat. Különösen olyan nyelveknél, a melyeket az ember csak olvas, de nem hallhat. Annyira, hogy miután pl. áttanulmányoztam M. gyűjteményét s aztán elövttem WICHMANN-t, annyira idegenszerű volt ez utóbbi elöttem, hogy meglehetősen fáradtsággal birtam a már ismeretes szókat felismerni. Hetekig aztán csak a W. nyelvvel foglalkoztam, s mikor ismét MUNKÁCSI-hoz fordultam, ismét a régi bajom következett be. A felelősség ezért a finneket terheli, különösen ezen esetben, minthogy MUNKÁCSI gyűjteménye megelőzte W.-ét. Hát miért nem fogadta el akkor W. a M. írásmódját? Talán mert a M.-é nem elég pontos? De ép a W. szövegei meggyőzhetnek bennünket arról, hogy ez az eset nem forog fön, sőt hogy M. írásmódja egészen megbízható. A különbség körülbelül a következő (elől M. írásmódja, a kettőspont után W.-é): *ä: e; o: ö; e: ε; i: i; ü: u; w: u, u; é: e; é: š: tš, dž; š: dž; é: tš; d: dž.* Ezek a hangok egymásnak, a mint látszik, teljesen megfelelők, s ennél fogva egyformán is lehetett volna őket jelelni, illetőleg meg lehetett volna nálunk divó jelt tartani. Más a dolog azon hangokkal, a melyek a M. szövegeiben, vagyis nyelvjárásaiban nem fordulnak elő; ezekre persze szabad keze volt W.-nak, de itt is jobb lett volna a meglevő mintákhoz alkalmazkodva az újakat megalkotni.

Hangtani változatra nézve a legérdekesebb a *malmis-uršumi* s a *jelabugai* nyelvjárás, különösen azért, hogy a magánhangzó után következő *l > u, u (w)* lesz, pl. m.-urš. *kiuulos*: *kiujos* szavak, dalok; *māni*: *malī* miért; de *gurežen* (adess.) a hegyen; *nukedli*

(allat.) *pujit* dem flussthale gegenüber vö. *arniãũi bide* hetenként; *luisãu* volnék. Hasonlókép a *jelabugai*-ban, mint említettem; példák fölöslegesek.

Szókezdő *j* m.-urš.-ban is *đ*, ill. *đ̣* («ein laut zwischen den palatalisierten *d* und *g*»), mint a kazániban pl. *đir* fej; de megmarad a *jelabugaiban* (*ür*). A glaz.-ban s a besserm.-ban változatlan az *t* is, meg a *j* is. Meg akarom még említeni, hogy a m.-urš.-ban a pluralis -*jos* képző *j* hangja a megelőző *w*-hez, illetőleg az *l*-hez, melyből lett, asszimilálódik, s -*los*-nak hangzik, pl. *kiwlos* szavak, *pinãulos* fiúk, hasonló fajta hangváltozás *siũ-utemios-ti* pillantásaitok, de viszont v. ö. *kõtios* szivek; *đišmonios* ellenségek.

Végre a votják szótár is bővült W. gyűjtései által; de erről majd jövőre. WICHMANN pedig fáradságos buzgalmával méltán kiérdemelte mindnyájunk háláját, s nagy érdeklődéssel várjuk gyűjteménye folytatását.

SZILASI MÓRICZ.

Új könyvek, füzetek. GENETZ, ARVID. Suomalais-ugrilainen *đ* ensimmäisen ja toisen tavuun vokaalien välissä (A finn-ugor *đ* az első és a második szótag magánhangzója között). — Ensi tavuun vokaalit suomen, lapin ja mordvan kaksi-ja useampitavuisissa sanoissa (Az első szótag magánhangzója a finn, a lapp és a mordvin nyelv két- és többtagú szavaiban). Helsingfors. (A Finn Irodalmi Társaság 'Vähäisiä kirjelmiä' című kiadványának XXIII. füzete, különnyomat a 'Suomi'-ból).

GÁSPÁR E. LEÓ. A Lobkowitz-codex nyelvi ismertetése. Budapest.

HARASZTI SÁNDOR. Az Árpádiász nyelve. Keszthely.

HUNYADY JÓZSEF. A névmások jelentése s mondatbeli szerepe. Budapest.

KARDOS J. CZELESZTIN. A Keszthelyi-codex alaktana és mondatana. Esztergom.

MIKÓ PÁL. Női magyar levélstílus a XVII. században. Székely-Udvarhely.

MUNKÁCSI BERNÁT. Budenz József emlékezete. Budapest. (Különnyomat a Budapesti Szemléből).

PAASONEN, H. Kielellisiä lisiä suomalaisten sivistyshistoriaan. (Nyelvi adalékok a finnek művelődéstörténelméhez). Helsingfors. (A Finn Irodalmi Társaság 'Vähäisiä kirjelmiä' című kiadványának XXIV. füzete, különnyomat a 'Suomi'-ból).

SUOMALAIS-UGRILAISEN SEURAN AIKAKAUSKIRJA (Journal de la Société Finno-Ougrienne) XIV. Helsingfors. Tartalma: DONNER, O. Sur l'origine de l'alphabet turc du Nord de l'Asie. — AMINOFF, T. G. Votjakin äänne-ja muoto-opin luonnos. — SETÄLÄ, E. N. Über Quantitätswechsel im finnisch-ugrischen. — Rapport annuel.

SZINNYEI JÓZSEF. Magyar nyelvhasznítás. (Jegyzetek). Budapest. (Finn-Ugor Kézikönyvek III.)

VÁRKONYI, ODILÓ. Additamenta ad dictionarium Latinitatis Hungarorum. Strigonii.